

Ա Ր Ա Ր Ա Տ

ԹԻԻ Է. — ՇՐՋԱՆ ԺՁ.

1883

ՏԱՐԻ ԺՁ. ՅՈՒՆԻՍ 31

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

Բ.

ՀՐԷԿՈՆ ՆԻ ՔՐԻՆՑՈՆԷԿՈՆ ՆԿԵՂԵՑԵԼՑ ՏՕՆԵՐԻ ՀԱՄԵՄԱՑՈՒԹԻՒՆԸ.

Նս անցեալ անգամ խոստացայ Հրէից տաճարի կազմակերպութեան եւ ծիսակատարութեան ու արարողութեանց համար խօսել. կատարումեմ խոստումս:

Միայն բերանացի աւանդական կրօնագիտութիւնը եւ առանց կազմակերպեալ ծիսակատարութեան կրօնական պաշտամունքը չեն կարող ազգային ամբողջութեան մի կապ լինել: Մովսէս գիտէր այս ուստի անպարտաւորութեամբ թափառելու ժամանակ՝ աշխատեց այս պակասը լրացնել: Ծիսական արարողութեանց սկիզբը եղաւ Հրէից Եգիպտոսից ազատուելու յիշատակը. եւ է նոցա առաջին տօնը: Այդ յիշատակը, որ Պասէք կամ Զատիկ Տեառն է կոչուում՝ կատարուէր այսպիսի պատրաստութեամբ.

չորս օր առաջ (ամսոյ տասին) իւրաքանչիւր տուն մի մի արու տարեկան գառն պէտքէ պատրաստէին չորրորդ օրը (ամսոյ 15) պէտքէ մորթէին, արիւնը դրան սեմերի ու բարաւորների վերայ քսէին, իսկ մորթածը խորովէին եւ իրիկնապահին գօտին մէջքին կապած, կոշիկները ոտերին եւ ձեռնափայտը ձեռքերին շուտ շուտ ուտէին. (Ելից գլ. ԺԲ. ԴԷ. ԻԳ. 5—6): Պասէքից յետոյ Բ. տօն է Բաղարջակերաց տօնը. այդ տօնին նոքա պէտք է եօթն օր բաղարջ ուտէին. խմորուն հաց պէտքէ նոցա տանը չրգանուէր եւ ոչ օտարի համար, եւ այս իսկ պատճառով էլ այս տօնը Բաղարջակերաց տօն է կոչուում. եւ Բաղարջակերաց օրերը Աստուծոյ նուիրած լինելով՝ Հրէաները սուրբ պէտք է պահէին եւ համախմբուած՝ Աստուծոյ (իրանց ազգին արած) բարութիւնները պէտքէ պատմէին: Ինչպէս Պասէքի՝ նոյնպէս եւ Բաղարջակերաց տօնը Հրէաները յաւիտեան պէտքէ տօնէին իրեւ իրանց ազատութեանը յիշատակ, եւ նոցա տարեգլուխը պէտքէ համարուէր Ապիպ (կանխոց) ամիսը. (Ելից գլ. ԼԳ. 18): Մինչեւ Բաղարջակերաց ու Պասէքի տօները, հրէայք միայն մի համազգային նշան ունէին, այնէ թլպատութիւնը՝ որ սկսուեց նոցա առաջին նահապետից՝ Աբրահամից (Յննգ. գլ. ԺԵ. 10—14) իբրեւ ուխտ Աստուծոյ եւ Աբրահամի ու նորա ազգի մէջ յաւիտեան: Թլպատութիւնը պէտքէ կատարուէր ամեն ութնօրեայ արու մանուկների վերայ: Ուրեմն հրէաների համազգային նշանը պէտք է համարել նախ՝ թլպատութիւնը Աբրահամից մինչեւ Մովսէս. իսկ Մովսէսի ժամանակով՝ եւ այնուհետեւ առաջին տօնը՝ Եգիպտոսից դուրս գալու յիշատակը՝ իբրեւ տարեգլուխ: Երրորդ տօնն է Պենտէկոստէի կամ Յիսներորդի տօնը, որ կատարուեցին Պասէքից կամ Եգիպտոսից դուրս գալու յիշատակի յիսուներորդ օրը, երբ Աստուած Սինայի անապատում Մովսէսի ձեռքով իւր պատուէրները յայտնեց ժողովրդին: Այդ տօնին ժողովուրդը պէտք է պատրաստուէր ներքին եւ արտաքին մաքրութեամբ եւ լուացմամբ երեք օր առաջ, իսկ խոստացեալ երկիրը մօնելուց յետոյ՝ հունձքի, անասնեղինաց եւ այլ նուէրներ պէտքէ անէին տաճարին եւ քահանային (երեսայրիք). (Ելից ԺԹ. ԴԷւտ. ԻԿ. 16—26):

Չորրորդ տօնն է քառութեան տօնը, որ եօթներորդ ամսի տասներորդ օրը պէտքէ կատարուէր սուրբ պահելով նոյն օրը

բոլոր աշխատանքներից: Հինգերորդն՝ Տաղաւարահարաց տօնը, որ պէտքէ սկսուէր եօթներորդ ամսի 15-ից: Եօթն օր ժողովուրդը ծառի ոստերից շինած տաղաւարների մէջ պէտք է բնակէր եւ ուրախութեան տօն կատարէր՝ ի յիշատակ անապատի մէջ թափառման ժամանակ վրանաբնակ լինելուն. (Ղեւ. ԻԳ. 34—44): Վեցերորդն է Շաբաթը, որ եօթներորդ օրը ժողովուրդը սուրբ պէտք է պահէր ի յիշատակ աշխարհի վեցօրեայ ստեղծագործութեան եւ Աստուծոյ՝ եօթներորդ օրը հանգստանալուն (Ելից Ի. 2—4. Ղեւտ. ԻԿ): Բացի սորանից ամեն եօթներորդ հրէից համար սուրբ էր, Հրէայք իրանց ազգային բարերարներին յիշելու համար՝ նոցա մահուան օրը տօնումէին սուգ պահելով եւ նոցա վարքագրութիւնը կարգալով. օր. Մովսէսի եւն. այլ եւ սուգ Երուսաղէմի առման եւ աւերման համար եւն:

Հրէից Զատիկի տօնին մենք տօնումենք Յիսուսի Յարութեան տօնը: Հրէից Զատիկական գառը եւ նորա արիւնով սեմերի ու բարաւորների օծելը յիշեցնումէ նոցա ազատութիւնը սատակից հրեշտակի կոտորածից եւ Եգիպտական ծառայութեան երկրից. իսկ Յիսուսի խաչի վերայ թափած արիւնը մեզ յիշեցնումէ մեր ազատութիւնը կռապաշտութեան խաւարից. եւ Յիսուսի փառաւոր Յարութիւնը առհաւատչեայ է մեր յաւիտենական կեանքին:

Հրէից եօթնօրեայ Բաղարջակերաց տօնը յիշեցնումէ նոցա Եգիպտոսից դուրս գալը, Վարմիր ծովը անցնելը եւ այդ ժամանակի՝ նոցա ուտեստի պաշարը: Եւ որովհետեւ Յիսուս Քրիստոս այդ Բաղարջակերաց տօնին ի յիշատակ ինքեան տուեց աշակերտներին ի տեղի իւր մարմնոյ՝ բաղարջ հաց, եւ ի տեղի իւր արեան՝ անապակ բաժակ. Հայոց Եկեղեցին սրբութեամբ ընդունեց այդ պատուէրը եւ կատարումէ Հօր ի հաշտութիւն՝ պատարագելով թարմ բաղարջ հաց՝ եւ անապակ գինի:

Հրէից Պենտեկոստէի տօնը յիշեցնումէ Աստուծոյ պատուիրանագրութիւնը Հրէից ազգին Սինայի անապատում. այդ օրը մեզ յիշեցնումէ Ս. Հոգու գալուստը վերնատան մէջ առաքելներին մխիթարելու եւ բոլոր աշխարհին Աստուծոյ օրէնքը սորվեցնելու եւ շնորհքը տալու համար:

Քառութեան եւ Տաղաւարահարաց տօները յիշեցնումէին հրէից՝ անապատում վրանաբնակ լինելը, իսկ Վարդավառի տօնը

յիշեցնումէ մեզ Քրիստոսի այլակերպութիւնը եւ աստուածային փառքով իւր աշակերտներին երեւելու գէպքը նաեւ Հին տապանակի եւ Քրիստոնէական եկեղեցու Հիմնարկութեան տօնը. յիշեցնումէ որ քրիստոնեաներս պէտք է ի բաց թօթափենք մեր չարութիւնները եւ Յիսուսի լուսավայլ վարդապետութեամբ դաստիարակուած՝ առաքինանանք:

Շարաթը Հրէից սուրբ օրն էր, նուիրեալ Աստուծոյ. իսկ շարաթի տեղ մենք ունինք կիւրակէն՝ որ նշանակումէ տէրունական, եւ այդ օրը նուիրեալ է Աստուծոյ ի յիշատակ Յիսուսի յարութեան եւ Ա. Հոգւոյ գալստեան:

Թլպատութեան խորհուրդը յիշեցնումէ Աստուծոյ ուխտը Աբրահամին, թէ Աբրահամը այդ ուխտը պահելով մեծ ազգ պէտք է գառնայ եւ թլպատութիւնն էր հրէաների համար ազգային յատկանիշ: Դորա տեղ Մկրտութիւնը յիշեցնումէ մեզ՝ մեր որդեգրութիւնը Աստուծոյ. — եւ Քրիստոսի վարդապետութեան բոլոր հետեւողներին, թէ եւ լինէին դոքա զանազան ազգութեան պատկանող՝ միացնումէ մի սուրբ անուամբ եւ եղբայրական յարաբերութեամբ:

Հրէայք իրանց բարերարների յիշատակը տօնումէին սգալով նոցա մահը եւ նոցա վարքագրութիւնը կարգալով. նոյնը մենք անումենք մեր ազգի եւ եկեղեցու բարերարների յիշատակը տօնելով եւ նոցա վարքագրութիւնը ընթեռնելով:

Իսկ եթէ քրիստոնէական եկեղեցին պէտք է հրէականին հետեւելով անէր, ինչ որ այժմ անումէ, անշուշտ պէտք է հետեւեալ պատճառներով. —

Նախ՝ որ մեր կրօնի վարդապետն Յիսուս Քրիստոս այդ տեսակ տօներին միշտ նշանակութիւն տալով ինքն մասնակցել է տօներին.

Բ. Զատիական գառը ուտելիս կամ Պասքի տօնը կատարելիս պատուիրել է իւր փրկագործութիւնները յիշելու համար կատարել այն՝ ինչ որ իբրեւ կտակ աւանդեց իւր աշակերտներին. այսինքն Հաղի բեկանելը եւ Ոտնալուան: Աւետարանից երեւումէ որ Յիսուս Քրիստոս ոչ միայն տօները աւելորդ չէր համարում, այլ աւելի կարեւորութիւն էր տալիս՝ յատկապէս այդ օրերը կատարելով իւր երկրաւոր կեանքի փրկագործութիւններն:

Թողնենք այն որ զգայականը միշտ աւելի մեծ ազդեցութիւն ունի քան իմացականը, եւ այս բանը իմացել են ամենամեծ օրէնսդիրներն:

Հրէական Եկեղեցին և Նորա պաշտօն-նախ:

Հրէից համազգային ազօթատեղին՝ քանի որ նորա հաստատունը նախապէս չունէին, եւ այնուհետեւ մինչեւ թագաւոր եւ մայրաքաղաք ունենալը, մինչեւ Սողոմոնը, մի վրան էր երեք բաժանմամբ (Ելից Լ. Ե. — Խ.) ըստ այսմ — Ա. Սրբութիւն սրբոց, որտեղ էր տապանակ ուխտին, որի վերայ միմեանց հանդէպ թեւատարած դրուած էին երկու քերովբէներ: Այդ տապանակի մէջ գրուելովումէին երկու քարեղէն տախտակները, մանանայի ոսկի սափորը, Ահարօնի ծագիկեալ գաւազանը եւ յետոյ՝ Մովսէսի հրեգամատեանը. վարագոյրներով անջատուած էր այս մասը: Բ. մասում դրուած էին հիւսիսային կողմը՝ առաջաւորաց հացերի սեղանը, հարաւային կողմը՝ եօթնաջահեան աշտանակի սեղանը, իսկ տապանակի վարագուրի հանդէպ՝ խնկոց սեղանը: Այս մասն եւս վարագոյրներով բաժանուած էր: Գ. մասում դրուած էին դրան մօտ ողջակէզի սեղանը իւր պարագայիւր: Այդ մասում դրուած էր նաեւ լուացման աւազանը, ուր սրբազնագործ պատօնեայք պէտքէ իրանց ձեռքերն ու ոտքերը լուային: Վկայութեան խորանը ունէր նաեւ սրահ: Եւ վկայութեան խորանի բոլոր սրբութիւններն ու կահարանիքը օծուած էին օծման իւղով. (Ելից Լ. 26):

— Օծման իւղը պէտքէ լինէր պատրաստուած ձէթից (ձիթենիի), զմըռսից, կինամոմօնից, խնկեղէգնից եւ կասիայից յատկացեալ չափերով (Ելից Լ. 22—25):

— Խունկը յատկացեալ պատրաստութեամբ՝ միայն վկայութեան խորանի մէջ պէտքէ գործածուէր. (Ելից Լ. 34—38):

— Ճրագլուսի եղբ ձէթ պէտք է լինէր եւ ժողովուրդը պիտի տար, իսկ քահանայք պէտքէ վառէին վկայութեան առաջը (Ելից Լ. 20):

— Վկայութեան խորանի սպասաւոր կամ պաշտօնեայ ընտրութեցին Ղեւիի ցեղից Մովսէսի եղբայր Ահարօնը եւ իւր որդիքը յազգէ յազգ. աւագագոյնը քահանայապետ պէտքէ լինէր, իսկ մնացեալքը քահանայ պէտքէ կոչուէին. (Ելից Լ. 41):

Ահարօն եւ իւր յաջորդները պէտքէ ունենային յատկացեալ զգեստ, որ կոչվումէ պատուոյ եւ փառաց. սոքա են—լանջապանակ՝ որի վերայ չորս կարգ երեք երեք աղների վերայ պէտքէ փորագրուած լինէին Խորայէլացւոց ցեղերի անունները. (Ելից ԻԸ): Եփուտ՝ որի ուսերի վերայ եկած տեղերը պէտքէ մի մի եղնգնաքարեր լինէին՝ իւրաքանչիւրի վերայ Խորայէլացւոց ցեղերից վեց վեց անուն գրուելով, Պատմուճան՝ որ պայծառ գունաւոր անկուածներից ոսկեթել բանուած պէտքէ լինէր եւ փորանկեալ դրութիւն ունենար, միայն գլուխը անցկացնելու պատուածքով. քղանցքը պէտքէ բոժոժներով զարդարուած լինէր, եւ այս զգեստը պէտքէ հագնէր քահանան Արրութիւն Արբոյ մանելու համար: Շապիկ՝ որ դարձեալ նրբաթել նկարագործ պէտքէ լինէր. Խոյր՝ որի ճակատին պէտքէ մի ոսկեայ թիթեղի վերայ Աբ-Է-Է-Ն Տէ-Ա-Ն բառերը գրուած լինէին. նոյնպէս Գօտին պէտքէ նկարագործ լինէր: Ահարօնի որդւոց համար (քահանայից համար) պէտքէ շապիկների, գօտիների լինէին, եւ փառաց ու պատուի համար՝ ապարօշներ: Ահարօն եւ իւր որդիքը քահանայանալու համար պէտքէ օծուէին ու օրհնուէին: Իսկ քահանայութեան պաշտօնը կատարելու համար 25—50 տարեկան պէտքէ լինէին (Թուոց գլ. Ը.) քահանայք պէտքէ առանձին պարապմունք չունենային՝ բացի կրօնի պաշտամունքից: — Հրէայք սուրբ եւ անսուրբ կենդանիների մի օրէնք ունէին, որով բաժանվումէին խառնակեր այլազգիներից, իսկ սուրբ կենդանիները ըստ այսմ՝ կարելի էր դասաւորել.

Ա. Բոլոր չորքոտանիները՝ որոնք կճղակաբաշխ են եւ որոճումեն:

Բ. Բոլոր թռչունները, որոնք կարթակաւուց եւ մագլաւոր չեն.

Գ. Բոլոր ջրային կենդանիները՝ որոնք թեւ ու թեփ ունին.

Իսկ զեռունների մէջ նոքա՝ որոնք շարժելիս թռչկոտում եւ ոտոտումեն ու ազգր ունին, որպիսին են մարախը եւլն. (Ղեւ. ԺԱ.):

— Որդեծնութեան գէպքում, արու մանուկը եօթներորդ օրը պէտքէ թլպատուէր եւ թլպատութիւնից յետոյ ծննդեան քառասներորդ օրը մայրը իւր սրբուելու համար պէտքէ ներկայանար խորանին ու մի տարեկան գառն կամ մի ազաւնու ձագ կամ տատրակ պէտքէ տար քահանային զօհելու համար:

իսկ աղջիկ զաւակի ծննդաբերութեան սրբութեան օրերը վախճուին եւ վեց օր պէտք է լինէր, որից յետոյ մայրը զաւակի հետ պէտքէ ներկայանար խորանին այն պատրաստութեամբ՝ ինչ որ տղայի համար յիշուած է. (Ղեւ. ԺԲ.) :

Հրէական եկեղեցին եւ պաշտամունքը եղան քրիստոնէական եկեղեցու եւ նորա պաշտամանց նախագաղափարը, որի մասին իւր ժամանակին կրիօսեմ:

ՅՈՒՍԵԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ.

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆՆ ԵՒ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՒՄԸ:

(ԱՐԴԱՐ. ԴԵՍ. Թ. 2. 1885) :

Իբրա հիմ փաշայի յարձակումը Մօրէայի վրայ 1824-1825 թ. ողնենք մեկուսի այս թշուառ խռովութիւններն և գառնանք վերստին դէպի ազատութեան պատերազմը, երբ Մեսօլոնգիին յետ վանեց Օմէր Վրիօնու յարձակումներն, Սկութարի փաշան զօրաժողով արաւ Ռայմացիայի մէջ, Օմէր Վրիօնին էլ բազմաթիւ նոր գնդեր հաւաքեց Էպիրոսի կողմերում, մինչդեռ մի քաջ սպառազինուած նաւատորմ էլ գալիս էր սաստել Յունաստանի ամերին և կղզիներին, Օմէր Վրիօնին յառաջ խաղաց Արտայի վրայով, իսկ Սկութարի փաշան Աքէլոսեան ձորի միջով, Այդ միջոցին աւասիկ մի յանդուգն վճիռ տեսաւ Մարկոս Բոցարիս՝ յարձակուելու մի փոքրիկ վաշտով վերջին փաշայի զօրքերի դէմ, և մի քանի Էտոլեան լեռնարնակ զինուորներ իւր կողմը գրաւելուց յետոյ, գիշերուայ մէջ, երբ թշնամին իջեանած էր Վարպէնիցի անձուկ հովտում, յեղակարծում խուժմամբ ընկաւ նորա բանակի վրայ, Ասեմ քաջագործութիւն, որ դժբախտաբար գնուելու էր երիտասարդ հերոսի թանգ մահուամբ (21 Օգոստ. 1823)։ Օմէր Վրիօնին միացաւ Մուսթայի փաշայի հետ, Սորա գրոհ տուին դէպի Անատոլիկո՝ բայց այս կղզիական փոքրիկ քաղաքն ամբողջ մէկ ամսու կէս ընդունայն պաշարելուց յետոյ՝ նորա և Մեսօլոնգու արիասիրտ զիմադրութիւնից, պարէնի պակասութիւնից և աշնանային յորդ անձրեւից դժուար կորուստներ կրելով, ստիպուեցան դառնալ դէպի Հիւսիս, Անտանի երկպառակութեամբ պարտասուած պատերազմը նորից դժառաւ 1824 և 1825 թուականներին, Եգիպտոսի Մեհմետ փաշան, որ վաղուց